

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ОСТАРБАЙТЕРІВ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Швець В. Р.,

студент навчально-наукового інституту права та психології Національної
академії внутрішніх справ.

Науковий керівник: доцент кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент Хойнацька Л.М.

В історії людства ми не знайдемо прикладу, подібного до терористичного режиму нацизму. Окрім планів світового панування, його верхівка розробила і послідовно й організовано втілювала в життя стратегію знищення, поневолення та експлуатації народів. Її економічні концепції нацистів базувалися на тезі про забезпечення «обраним арійським народам» процвітання за рахунок народів «неповноцінних» та переможених. Тому питання, пов'язані з використанням рабської праці мільйонів цивільних громадян України під час Другої світової війни належать до актуальних проблем дослідження історії, оскільки, порівняно з іншими захопленими радянськими територіями, з українських земель було вивезено найбільше трудових ресурсів для економіки Третього рейху.

До початку війни проти Радянського Союзу нацистське керівництво не планувало використовувати в промисловості своєї країни робочу силу з окупованих територій СРСР. Навпаки, розроблялися схеми масового винищення мільйонів місцевих мешканців та німецької колонізації захоплених радянських земель. Зрив «блискавичної війни» восени 1941 р., необхідність проводити позиційні бойові дії та мобілізувати дедалі більше німецьких селян і робітників до армії, змусили Гітлера частково змінити плани й піти на використання трудових ресурсів з окупованих східних територій [1, с.112].

Уперше тема широкого використання в німецькій промисловості та сільському господарстві робочої сили окупованих радянських територій

обговорювалася на секретній нараді в Берліні 7 листопада 1941 р., де була дана спеціальна вказівка щодо масового використання іноземних робітників, головно, з Радянського Союзу, наголосивши: ці люди мусять виконувати найважчу і некваліфіковану роботу.

У кінці 1941 - на початку 1942 р. було розгорнуто галасливу пропагандистську кампанію, щоб налагодити масовий добровільний виїзд до Німеччини. Жителів міст і сіл закликали взяти участь у «будівництві нової Європи та забезпеченні якнайскорішого закінчення війни». Німецькі пропагандисти намагалися спокусити людей високими заробітками, котрі нібито чекають їх в Німеччині. На певну частину населення ці звернення мали вплив, оскільки фашистська окупація принесла українцям масове безробіття. Проте небажання українського населення виїжджати на працю в Німеччину посилювалося й, зрештою, стало домінуючим, коли надійшли відомості про те, наскільки німецька реальність не збігається з обіцянками вербувальників.

Щоб урятувати програму забезпечення німецької економіки дармовою робочою силою, нацистський уряд взяв курс на примусові методи вербування. Курс на хижацьку експлуатацію «східних робітників» знайшов втілення в спеціальному декреті Гітлера від 21 березня 1942 р. Для централізації керівництва всіма трудовими ресурсами та підвищення ефективності їх використання було створено спеціальну установу «Імперське бюро для використання робочої сили».

Методи фашистів у спробах загнати в рейх якомога більше невільників не відзначалися особливою винахідливістю - переважали пастки та примус. У хід ішли оголошення про «видачу продовольства», «молодіжні гуляння» та «безплатні кіносеанси».

Прямим продовженням злочинних дій фашистських окупантів, що мали на меті вигнання радянських громадян на невільникі роботи до Німеччини, була примусова евакуація населення міст і сіл під час відступу фашистських військ із території СРСР. Масова депортація українського населення в Німеччину, цинічно названа фашистами «евакуацією», як і інші дії окупантів, провадилася з

винятковою жорстокістю.

Майже три роки, мов нескінчений конвеєр, тягнулися ешелони з невільникми з України до Німеччини. У рейху українські «остарбайтери» становили відносно невеликий відсоток, але їхнє становище, побут, умови праці були набагато гіршими, ніж, наприклад у голландців чи французів.

Організувавши у величезних масштабах справжню торгівлю рабами, на місцях утворили «ринки збуту робочої сили». Тут легально відбувався продаж привезених зі сходу робітників підприємцям і фермерам для експлуатації в економіці та використання в ролі домашньої прислуги.

Життя «остарбайтерів» у неволі було жорстоко підпорядковане інструкціям, розробленим гестапо. Кожному новоприбулому вручалася «Пам'ятка» з правилами поведінки, що складалася з суцільних обмежень: пересування поза табором суворо заборонялося, спілкування з місцевим населенням - також. Для «східних робітників» німецькі власті запровадили тавро - знак «OST» («Схід»). Цей знак вони зобов'язані були носити на правому боці грудей. По-расистському налаштовані кола німецького суспільства сприймали дівчину чи хлопця з таким знаком як своїх особистих ворогів, на яких можна було відомститися за загиблих на «східному фронті» родичів, показати своє презирство до переможених. Проте найжахливішою в неймовірно тяжкому житті «східних робітників» була непосильна та нескінчена робота на поневолювачів. І в промисловості, і в сільському господарстві їх примушували працювати на найбільш трудомістких ділянках, зазвичай 14-16 годин на добу, без вихідних, відпусток та будь-якої охорони праці.

Остарбайтери для Німеччини при тому, що виконували масу різної, україн необхідної, часто непосильної роботи, були не цінністю, якою зазвичай є людина для держави, а просто безкоштовною робочою силою, на бажання, можливості й потреби якої ніхто не зважав, але яка повинна була покійно працювати за будь-яких умов і обставин. Загалом процес примусового вивезення українців на роботи до Німеччини, який вирізнявся методичністю, жорстокістю та нехтуванням прав і свобод підневільних осіб, уніс численні

корективи в долі сотень тисяч людей [2, с. 69].

Восени 1944 р. війська Червоної армії перенесли бойові дії на територію Німеччини, і це мало безпосередній вплив на долі «східних робітників»: омріяні на каторзі визволення з неволі та повернення додому ставали дійсністю. Та незабаром радісне передчуття волі затьмарила зустріч із визволителями. Сотні тисяч учорашніх невольників стали начебто нічийі: вони не належали рейху, якого вже не було, а батьківщина в особі Червоної армії їх не визнавала. Радість від благополучного завершення поневірянь у Німеччині, бажання скоріше взяти участь у відбудові народного господарства батьківщини стали швидко зникати. У багатьох принижених і знедолених створювалося враження, що їх уже не визнають за громадян СРСР. Учорашніх невольників стали інтенсивно використовувати, без будь-якої оплати, шляхом мобілізації, в роботах із демонтажу та вивезення з Німеччини обладнання та матеріалів, що передавалися Радянському Союзу [3, с. 195].

Рішення про повернення радянських громадян із Німеччини було все ж ухвалено урядом СРСР. Стали вживатися необхідні організаційні та фінансові заходи. Приймання та розподіл репатрійованих (так стали називати колишніх «східних робітників») відбувалося в прикордонній зоні СРСР. Була створена комісія у справах репатріації, яку очолив генерал-полковник Ф .І. Голіков. Представники комісії встановили, що на кінець війни було вивезено на примусові роботи до Німеччини майже 2,3 млн. українців.

Остарбайтерів довгий час не відносили ні до героїв, ні до жертв війни. Після німецьких таборів вони потрапили під прицільний вогонь органів НКВС. На словах Вітчизна обіцяла їм турботу та любов, на ділі - обдарувала скаліченими долями.

До початку 90-х років ставлення до остарбайтерів було не однозначним. Одні вважали остарбайтерів зрадниками, мовляв вони працювали на ворога за гроші. Інші називали остарбайтерів жертвами війни. Тільки нещодавно суспільство визнало, що остарбайтери також постраждали. Законом України «Про жертви нацистських переслідувань» від 23 березня 2000 р. особам,

насилено вивезеним на примусові роботи, встановлено соціальний захист.

Список використаних джерел:

1. Яшан О.О. Українські оstarбайтери: життя в неволі / О.О. Яшан // Гуманітарний вісник. - Черкаси, 2014. - 131с.
2. Писцьо Віталіна. Українські оstarбайтери: особливості підневільної праці в промисловості Німеччини / Віталіна Писцьо // Волинські історичні записки. - Т.3. - Луцьк, 2009.
3. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939 -1945 рр.) / М.В.Коваль. - К., 1999. - 335 с.

ДНІПРОВСЬКА ПОВІТРЯНОДЕСАНТНА ОПЕРАЦІЯ 1943 РОКУ

Филоненко В. В.,

студент навчально-наукового інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: доцент кафедри загальноправових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент Денисенко О.А.

Дніпровська повітряно-десантна операція 1943 року була найбільшою бойовою операцією радянських повітряно-десантних військ в історії Другої світової війни. Вона відіграла важливу роль в успішному здійсненні Черкаської наступальної операції (13 листопада - 14 грудня 1943 року), в результаті якої було визволено м. Черкаси. Але тривалий час після війни про цю операцію згадувалось лише у спеціальній літературі та в окремих журнальних і газетних статтях. Причина - прорахунки військового оперативного командування і розвідки, які призвели до серйозних втрат під час операції...

Восени 1943 року гітлерівські війська, зазнавши важких поразок під Сталінградом і на Курській дузі, були відкинуті за Дніпро. Вони не втрачали надії взяти реванш, створивши на берегах цієї великої ріки так званий «Східний вал» - потужну подвійну смугу оборонних укріплень.

Розробляючи плани нових наступальних операцій, радянське командування вирішило задіяти великі сили повітрянодесантних військ, які планувалось висадити в тил ворога напередодні форсування Дніпра. Завданням